

مسکن و محیط زیست

شماره ۱۳۲ ◆ زمستان ۸۹ ◆

# نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار شهری و روستایی نمونه موردی: "جزیره قشم"

محمد اکبرپور سراسکانروود \*/ فاطمه نوربخش \*\*

۱۳۸۹/۰۲/۱۱

تاریخ دریافت مقاله:

۱۳۸۹/۱۰/۰۷

تاریخ پذیرش مقاله:

## چکیده

انجام فعالیت‌های گردشگری که مشاغل گوناگونی راهم به دنیال دارد در هر کشوری به عنوان بخشی از فعالیت‌های اقتصادی، در کنار بخش‌های صنعت و کشاورزی موجب رونق و پیشرفت اجتماعی - اقتصادی آن کشور می‌گردد. اکوتوریسم وسیله‌ای برای تحقق اهداف پایداری توسعه می‌باشد، زیرا راهکارهای مشابهی را برای رفع مشکلات فعلی ارائه می‌دهد. ایران یکی از پرجاذبه‌ترین کشورهای جهان است که از لحاظ تنوع اقلیمی و آثار باستانی و تمدنی در رده کشورهای برتر جهان است، اما متأسفانه از لحاظ جذب اکوتوریسم و درامد حاصل از آن دارای جایگاه شایسته‌ای نیست. با برنامه‌ریزی منسجم و سیستمی می‌توان کشور را از رکود اقتصادی و واستگی به نفت نجات داد و زمینه را برای اشتغال بیشتر و حفظ ذخایر و منابع ملی آماده نمود، این در حالی است که اکوتوریسم بالاترین کارایی و اثر بخشی در استفاده از توانایی‌های طبیعی و فرهنگی را دارد که در عین استفاده کارامد و ایجاد زمینه برای اشتغال و درامد زایی کم‌ترین تأثیر منفی را بر محیط زیست وارد می‌کند و ابزاری مناسب برای توسعه متوازن بهویژه در کشورهای در حال توسعه می‌باشد. گرایش و حمایت ساکنان یکی از مؤلفه‌های کلیدی در رویکرد توسعه پایدار گردشگری محسوب می‌شود. ورود گردشگران به هر منطقه منجر به ایجاد اشتغال در سطح کلان شده که زمینه را برای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مهیا می‌نماید. در این مقاله سعی شده به توسعه جزیره قشم (روستاه و شهرهای جزیره قشم) که از جنبه اکوتوریسمی از حساسیت خاصی در همه ابعاد اکولوژیک، اقتصادی و سیاسی برخوردار است، پرداخته شود. این جزیره بزرگ‌ترین جزیره ایرانی خلیج فارس است که نزدیک‌ترین آنان به ساحل نیز می‌باشد. توسعه پایدار جزیره با توجه به ماهیت جزیره‌ای بودن آن از نظر اکولوژیکی و حضور اکوسیستم‌های خاصی چون جزایر مرجانی، جنگلهای حررا و اراضی خاص و وسیع داخلی آن در کنار روند نابسامان توسعه گذشته، مستلزم دقت خاصی است که باید حتماً بر شناخت دقیق و ضعیت موجود از همه نظر، برنامه‌ریزی و مدیریتی مستمر از نظر محیط زیست مبتنی باشد.

**واژگان کلیدی:** اکوتوریسم، توسعه پایدار، محیط زیست، قشم.

\* پژوهشگر دکترا و عضو باشگاه پژوهشگران جوان دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی.

\*\* دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا - دانشگاه تهران.

اکوتوریسم و نقطه آغازی برای بازبینی سایر انواع گردشگری با درنظر گرفتن اثرات آن بر جامعه میزبان و محیط زیست طبیعی و سهم آن در توسعه مناسب محیط زیست و جامعه انسانی دانست. یکی از منابعی که می تواند بسیاری از تهدیدها را به فرست تبدیل کند منابع موجود گردشگری در محیط جزایر می باشد. در مجموع در گردشگری جزایر، باید از فراغت به عنوان یک روش برای رسیدن به توسعه استفاده کرد.

در همین راستا جزیره بزرگ و زیبای قشم با برخورداری از جاذبه های طبیعی فراوانی که دارد یکی از قطب های گردشگری ایران به حساب می آید. طبیعت زیبا، ارتفاعات و کوه ها، آثار باستانی، سواحل، جنگل های مانگرو و ... می تواند این جزیره را در ردیف پر درآمدترین نقاط از نظر جلب و جذب گردشگر تبدیل کند. از طرفی بسیاری از این جاذبه ها مانند جنگل های مانگرو، دره ستاره های قشم و طبیعت بکر در محیط روستاهای جزیره قرار گرفته است، برای نمونه دلایل پیدایش و شکل گیری روستاهای لافت به عنوان یک مجتمع زیستی عبارتند از: وجود راه دریایی و تسهیل ارتباط دریایی وجود جنگل های حرا، وجود آب شیرین (چاه های تلا تل + آب و آب انبار)، نزدیکی به خشکی ایران و بادهای موسمی.

هسته اولیه روستای لافت در قسمت کهن و مرکزی روستای کنونی در جوار چاه های آب و آب انبار و در امتداد ساحل شکل گرفته است. با پر شدن حدفاصل کنار دریا و دامنه تپه های کم ارتفاع، توسعه روستا در جهت شمالی - جنوبی در امتداد ساحل ادامه داشته است. سیستم تأمین آب روستای لافت براساس جمع آوری آب های سطحی از تپه های میانی روستا است. آب های سطحی ناشی از باران های ناگهانی و سیل آسایی که گاه بر جزیره می بارد، در مجراهای طبیعی و مصنوع تپه ها،

امروزه صنعت گردشگری در جهان توسعه فراوانی یافته است و بسیاری از کشورها از این رهیافت توانسته اند وضعیت خویش را تا حد درخور توجهی بهبود بخشیده و بسیاری از مشکلات خود از قبیل بیکاری، پایین بودن سطح درآمد، سرانه و کمبود درآمد ارزی را کاهش دهنده اند. امروزه مطالعات زیادی در سطح جهان پیرامون توسعه فعالیت های توریستی جزایر صورت گرفته است (Mcrae,b.a.h, 2004,12)، تمامی این بررسی ها به اهمیت جزایر به لحاظ منحصر به فرد بودن آن ها و محصور بودن توسط آب ها جذاب برای توریست است. از آنجا که اکوتوریسم بیان علاقه مندی انسان به مظاهر طبیعی و جاذبه های ذاتی آن است، که در سال های اخیر با صنعتی شدن جوامع، پیشرفت صنعت، حمل و نقل و نیازمندی به گذران اوقات و فراغت برای کاهش فشارهای روانی، با استقبال چشمگیری روبرو شده است، بهره برداری از این احساس نیاز در مناطق مستعد و دارای جاذبه های طبیعی سبب شکل گیری صنعت گردشگری بر پایه طبیعت یا اکوتوریسم شده که در بهبود وضعیت این مناطق سهم قابل توجهی داشته است. ایران سرزمینی با شرایط اقلیمی متنوع و آثار و چشم اندازهای طبیعی بکر، زیبا و منحصر به فرد می باشد. بنابراین ایران از نظر منابع طبیعی جزو ۱۰ کشور برتر دنیا می باشد که می تواند از اثرات حاصل از گردشگری در کاهش مشکلات بیکاری و درآمد اقتصادی بهره مند شود، اما با توجه به آمارهای موجود ایران از این فرصت بهره کافی را نبرده است. به طوری که تنها در میان کشورهای اسلامی رتبه دهم را دارا می باشد (ابوالحسنی نژاد، ۱۳۸۲: ۲). سال ۲۰۰۲ از سوی سازمان ملل متحد به عنوان سال بین المللی اکوتوریسم شناخته شده است، باستانی آن را به عنوان یک اعلان عمومی برای پایداری بیشتر فعالیت

کشورهای جهان سوم مشکلات فراوانی از لحاظ گذران اوقات فراغت واستفاده از زیبایی‌های طبیعی به وجود آمده است و افراد برای فرار از زندگی ماشینی دست به دامن طبیعت می‌شوند که این خود مبنای شروع فعالیتی به نام اکوتوریسم است که سفری مسؤولیت پذیر، بدون کمترین آسیب پذیری محیطی بر منطقه می‌باشد؛ از سوی دیگر کشور ما با توجه به اینکه کشوری جوان است و مسئله بیکاری تا حد یک بحران رسیده است، می‌توان با استفاده از فعالیت گردشگری و پتانسیل‌هایی که برای اشتغال دارد هم از یک طرف ارزآوری و درآمدی عاید کشور کرد و از طرف دیگر علاوه بر اشتغال موجب حفاظت از محیط زیست و متعاقب آن حرکت در چارچوب توسعه پایدارخواهد بود. ولی متأسفانه از این پتانسیل‌های طبیعی و جاذبه‌های متنوع گردشگری در کشور استفاده منطقی نشده است و تقریباً بخش مسکونی از فعالیتها را دربر می‌گیرد که این خود علاوه بر نابودی جاذبه‌های طبیعی، درآمد هنگفت را از این منطقه، محروم می‌سازد. اکوتوریسم گرایش نوین در صنعت جهانگردی است. چشم اندازها و مناظر زیبای طبیعت از کانون‌ها و جاذبه‌های توریست پذیر این نوع از جهانگردی است، لذا اهمیت دادن به نقش آن در حفاظت از محیط زیست به منظور دستیابی به توسعه پایدار امری ضروری است. گرچه اهمیت نسبی اکوتوریسم در مقایسه با توریسم توده ای یا ستی مرسم هنوز پایین است اما در بعضی از کشورها به سرعت در حال توسعه و کسب اعتبار است. اکوتوریست‌ها که با انگیزه‌های خاص خود به نواحی طبیعی و بکر کره زمین مسافرت می‌کنند، تجرب سودمندی به دست می‌آورند.

آنان با کسب معرفت در باره ابعاد فرهنگی - زیست محیطی طبیعت هر منطقه و کشوری به دوستداران و حافظان طبیعت می‌پیوندند. قدر مسلم فعالیت‌های

جاری می‌شود و با هدایت از مسیر احداثی کنار بافت بالای روستا به طرف مجموعه چاههای تلا و آب انبار اصلی روستا جاری می‌شوند که متأسفانه برنامه‌ریزی عملیاتی مؤثری در رابطه با این پدیده و راههای گسترش آن صورت نگرفته است. جزیره پهناور قشم با مساحتی ۱۴۹۱ کیلومتر مربع نه تنها بزرگ‌ترین جزیره در ایران بلکه از بسیاری از کشورهای مستقل جهان نیز بزرگ‌تر است. قشم مشتمل بر جزایر قشم، هرمز، هنگام و لارک با همه پتانسیل‌های طبیعی و خدادادی موجود در جای جای آن به عنوان قطب مهم گردشگری کشور محسوب می‌شود. جنگل‌های همیشه سبز و دریایی حرا، کوههای شگفت‌انگیز، سواحل زیبا و بکر، وجود بزرگ‌ترین غار نمکی جهان، جزایر منحصر به‌فرد، صخره‌های محل تجمع خرچنگ‌های دریایی، دلفین‌های زیبا در نزدیکی جزیره هنگام، خاک‌های رنگی جزیره هرمز، قلاع پرتغالی‌ها در هرمز و قشم و بادگیرهای شهر تاریخی لافت از جمله جاذبه‌هایی است که سیل مشتاقان را به سوی خود جلب می‌کند. بنابراین قشم با داشتن تنوع فراوان گردشگری می‌تواند به عنوان قطب مهم گردشگری کشور با برنامه‌ریزی دقیق مورد بهره‌برداری کلان اقتصادی نیز قرار گیرد. بنابراین این مقاله به دنبال یافتن جواب به سوالات زیر می‌باشد: ۱. نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار و محدودیت‌های آن در کشور؟ ۲. آیا می‌توان برنامه‌ریزی صحیحی برای استفاده از فعالیت‌های اکوتوریستی در مناطق ویژه از جمله قشم انجام داد یا خیر؟

## طرح مسئله

در قرن اخیر با توجه به رشد حیرت انگیز جمعیت و متعاقب آن شهرنشینی لجام گسیخته به‌ویژه در

توريستي بر روی محیط زیست تأثیرگذار است و برای جلوگیری و یا کاهش اثرات منفی آن در محیط زیست لازم است برنامه ریزان و دست اندرکاران به هنگام تهیه طرح های جامع و تفصیلی از یک طرف نیازهای اساسی توریست ها را پیش بینی کنند و از سوی دیگر نسبت به اثرات مثبت و منفی آن بیندیشند.

## ادبیات تحقیق

روش تحقیق، از نوع توصیفی- تحلیلی با ترکیبی از روش تحقیق کتابخانه‌ای و میدانی است. در بررسی کتابخانه‌ای با مطالعه منابع معتبر سعی شده است، تجارب جهانی و داخلی در این زمینه و همچنین اهمیت و تأثیرات گردشگری بر توسعه اجتماعی و اقتصادی در برنامه‌ریزی توریسم و اکوتوریسم بررسی شود. در کنار این روش با مشاهده میدانی و مطالعه انواع جاذبه‌ها(طبیعی، تاریخی، فرهنگی و اجتماعی) و معرفی آن‌ها به ارایه راهکارهایی جهت بهبود و توسعه فعالیت‌های گردشگری پرداخته می‌شود.

تعریفی جامع برای اکوتوریسم باید از جنبه‌های سه‌گانه علمی، اجتماعی و اقتصادی بر محورهای اساسی زیر تأکید داشته باشد:

الف - علمی: ۱. شناخت خوب و مورد توجه قراردادن ظرفیت طبیعی اکوسیستمهای برای تضمین هرچه بهتر حفاظت، بازسازی و یا تولید بهینه‌پایدار آن‌ها. ۲. حفاظت از میراث طبیعی، فرهنگی و مذهبی در عرصه‌های گردشگری. ۳. بالارزش کردن میراث با اطلاع رسانی، فرهنگ سازی و آموزش دائمی به مردم و جوامع محلی و همچنین به گردشگران.

ب - اجتماعی: ۱. شناخت و احترام به نقش بسیار پراهمیت مردم و جوامع محلی و مشارکت دادن آن‌ها در تصمیم گیریها، برنامه ریزیها و اجرای پروژه‌ها. ۲. احترام به

موضوع اکوتوریسم یا طبیعت‌گردی در سطح بین‌المللی توجه بسیار زیادی را به خود معطوف کرده است، زیرا با استفاده از روشها و مدل‌های سود و هزینه می‌تواند برای بلانگی و مهتا به نقش مهم احیای اکولوژیکی مناطق در زمینه اکوتوریسم اشاره می‌کند و آنرا تگریش مهمی برای برنامه‌ریزی توریسم می‌دانند و معتقدند احیای اکولوژیکی مهمترین نقش را در اکوتوریسم دارد که می‌تواند به رشد سریع فعالیت توریسم و توسعه پایدار در ابعاد مختلف آن بیانجامد (Blangy Mehta 2006:233).

ویور و لوتون اکوتوریسم را به دلیل تقسیم بندی به بخش‌های گوناگون و عدم یکپارچگی به عنوان یک رشته علمی و آکادمیک نمی‌دانند و عنوان می‌کنند که هنوز در مرحله نوجوانی قرار دارد و باید تأثیرات اکولوژیکی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و ... به صورت یکپارچه و سیستماتیک در نظر گرفته شوند (Weaver. Lawton 2007:1168). 2007 تساور و همکارانش در مطالعه خود معیارهای معقولی (ساکنان بومی، مدیریت توریست و منابع اقتصادی، اجتماعی و محیطی) را برای تحلیل روابط میان منابع، جامعه و توریسم در اکوتوریسم پایدار در نظر گرفتند و پایداری اکوتوریسم را از جهات مختلف مورد توجه قرار داده‌اند (Tsaur, 2006:640). اکوتوریسم در سطح ایران نیز از دیرباز مورد توجه بوده است. دکتر

تعريف گرددشگری به مجموعه فعالیت هایی اطلاق می شود که در فرآیند جذب و میهمانداری بین گردشگران، سازمان های مسافرتی، دولت های مبدأ، دولتهای میزبان و مردم محلی برقرار می شود (زاده‌ی ۱۳۸۲، ۱-۲). گرددشگری پایدار نیازهای کنونی گردشگران و همچنین نسل های آتی را پاسخ می دهد و بین ابعاد محیطی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی تعادل برقرار می سازد، یعنی گردشگری پایدار به دنبال سنجش ظرفیت تحمل اکولوژیکی، امکان سنجی اقتصادی و مقبولیت اجتماعی - فرهنگی است (Elsasser et al, ۱۹۹۵: ۱۷). (شکل شماره ۱).

مفهوم توسعه پایدار گردشگری با مفاهیم توسعه پایدار و گردشگری پایدار در ارتباط است. توسعه پایدار در گردشگری نمی تواند به تنها یک عامل واحد صورت پذیرد. بنابراین می بایست در جستجوی عاملانی برای تحقق توسعه پایدار بود.

### ابعاد توسعه پایدار

توسعه پایدار سه بعد اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی را در بر می گیرد، این ابعاد دارای ساختاری مشخص و نظامی سلسله مراتبی هستند (شکل شماره ۲)، علاوه بر این هر یک از این ابعاد از وزن مخصوص به خود در توسعه پایدار برخوردارند. تعیین وزن هر یک از این ابعاد به ویژگی های موضوع مورد مطالعه بستگی دارد (Birkmann, 2000: 168).

### جغرافیای گردشگری سواحل

وظیفه دشوار برنامه ریزان گردشگری در ناحیه دریاچه‌ای این است که با به حداقل رساندن تأثیرات منفی گردشگری بر محیط زیست و تعدیل در هم

نیازهای معيشی و وابستگی های مردم و جوامع محلی به جنگل، عرصه‌ها و منابع جنگلی. ۳. تبادل مثبت بین گردشگران و مردم جوامع محلی میزبان و ترویج فرهنگ حفاظت از میراث طبیعی و فرهنگی بین گردشگران مهمان و میزبانان. ۴. اعتلای کیفیت زندگی و آگاهی های علمی مردم و جوامع محلی.

ج- اقتصادی: ۱. درآمد زایی برای مردم و جوامع محلی و تقسیم عادلانه درآمدها. ۲. اختصاص دادن سهمی از درآمدها برای مدیریت و حفاظت از میراث. ۳. اقتصادی کردن اکوتوریسم برای سازمان دهنگان آن و در عین حال توجه دقیق به حصول نتایج مثبت حفاظتی و حمایتی از اجرای پروژه‌ها (امانی، ۱۳۸۵: ۱۲۹-۱۳۰).

انجمان بین المللی اکوتوریسم، اکوتوریسم را "مسافرت مسئولانه به مناطق طبیعی با هدف حفظ محیط زیست و ارتقای تندرنستی مردم محلی" تعریف می کند. از آنجا که این گونه مناطق را باید غالباً در محدوده عرفی روستاهای قلمداد نمود، می توان عزیمت به مناطق روستایی را به عنوان تعییر اکوتوریسم پذیرفت.

در این میان نکته در خور توجه آن است که این گونه از توریسم ارزش فراینده ای در سال های اخیر برخوردار بوده و در سال های آتی نیز این روند ادامه خواهد یافت. به طوری که، علی رغم رشد چهار درصدی سالانه توریسم در کلیه رشته‌ها، این رقم در مورد اکوتوریسم بین ۱۰ تا ۳۰ درصد در نوسان بوده است. شکل گیری اکوتوریسم، گردشگری روستایی و اخیراً ژئوتوریسم در نیمه دوم قرن بیستم، نوع جدیدی از فعالیت های بشر در ارتباط باطیعت و بهره برداری از آن است.

### گردشگری پایدار

گردشگری عبارتست از هرآنچه به گردشگران و خدمات مرتبط با آنان مربوط می شود. بر اساس این

فراهمن آوردن امکاناتی جهت پیاده روی در سواحل<sup>۶</sup>. ایجاد زیر ساخت و آماده سازی سواحل جزایر جهت Hall and شنا و قایق سواری (پدالو) (Stephan, 2002:293).

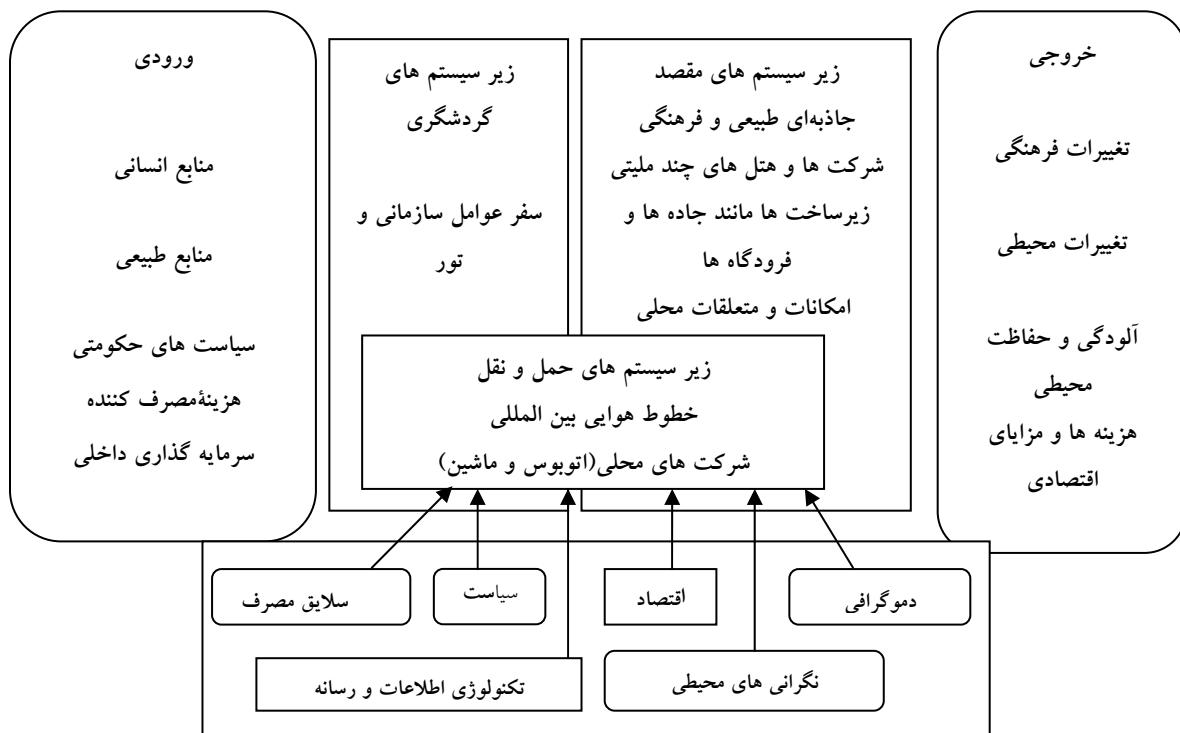
### تأثیر توریسم بر جزایر

توریسم هم تأثیر مثبت و هم تأثیر منفی را در جزیره میزبان دارد. مقدار و شدت این تأثیرات به وسیله یک دسته از فاکتورهایی مانند گسترش اماکن توریستی، انعطاف پذیری اکوسیستها، الگوها و میزان توسعه امکانات و اندازه کشور تعیین می شود. کشورهای توسعه نیافته تقریباً تأثیرات چشمگیرتری را روی محیط و فرهنگشان در نتیجه جذب توریست داشته اند که به مراتب بیشتر از کشورهای توسعه یافته بوده است.

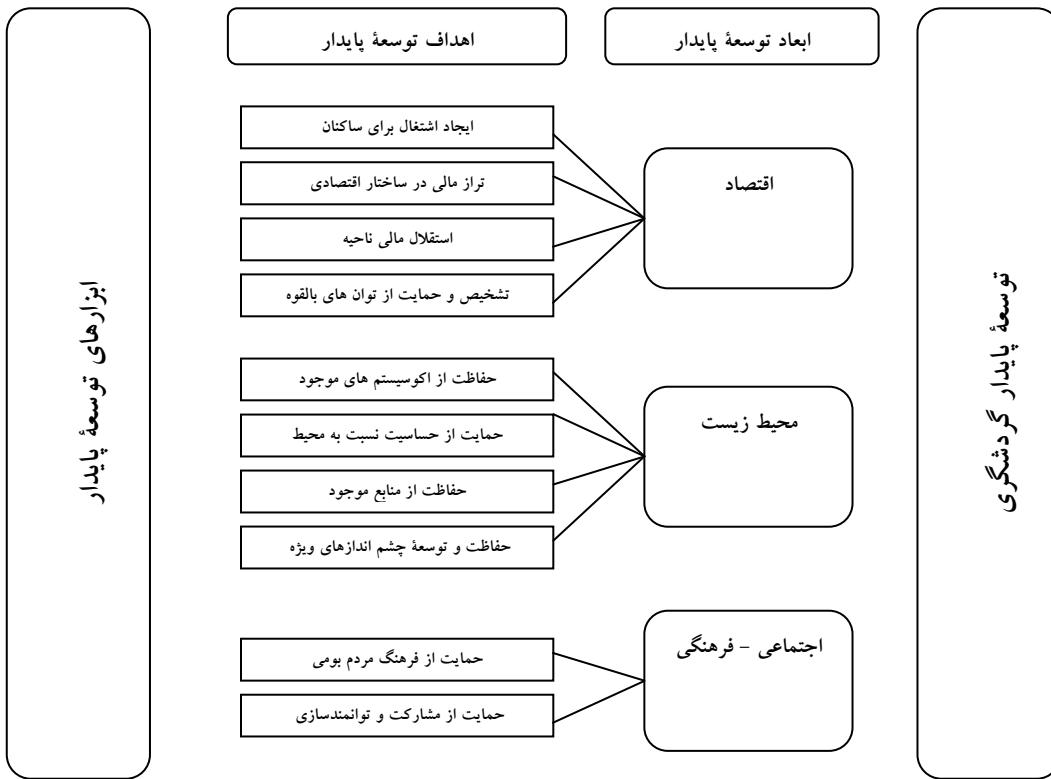
ریختگی ناشی از آن برای جوامع محلی ، به فواید آن امیدوار باشند و علاقمندان گردشگری، مخصوصاً آنها که برای تعطیلات کوتاه و بلند مدت در آنجا اقامت می کنند را برقرار نگه دارند (شارپلی، ۱۳۸۰: ۱۶۵). امروزه پیامدهای گردشگری سواحل به عنوان یکی از عوامل مهم در توسعه نواحی ساحلی و جزایر به شمار می رود. جزایر با برخورداری از انبوهی از آبهای و برخورداری از منابع موجود در آب که خود دنیایی دیگر را پدید آورده که این خود اهمیت جزایر را دو چندان می کند.

### عوامل مؤثر در توسعه گردشگری جزایر

۱. کیفیت ساحل
۲. خصوصیات فیزیکی و چشم انداز ظاهری ساحل جزایر
۳. چشم انداز فضاهای حاشیه ای در جزایر
۴. امنیت جانی و مالی
۵. ایجاد جاده های فراغت و



شکل شماره ۱. سیستم گردشگری با تاکید بر یک چشم انداز محیطی.



(University of Dortmund, 2000:14)

شکل شماره ۲. ابعاد توسعه پایدار.

"ظرفیت یا حد در غیر پذیرفتی" مفاهیمی هستند که در هنگامی که تأثیرات توریستی روی محیط و جامعه تجزیه شدند به آنها رجوع می‌شود.

هیچکس "آستانه ظرفیتی قابل اندازه گیری" که برای همه کشورها یا برخی کشورها مفید باشد را ندارد. در حالی که هیچ تعریف کلی از ظرفیت تحمل که همه موضوعات جامعه را در برگیرد، وجود ندارد. یک آگاهی وجود دارد، برخی درجه‌های قابل قبول از تغییر برای زیر سیستمهای وابسته موجود می‌باشد، مثلاً اقتصادی، محیطی و اجتماعی. شدت توریست یا در اصطلاح تعداد توریستهای وارد شده در هر کیلومتر مربع نشان دهنده فشار توریست در محیط فیزیکی می‌باشد.

شمار زیادی از این کشورهای کوچک جزایری هستند که متکی به منابع طبیعی، آب و هوا و منظره‌های جذاب برای جذب توریستها هستند. اغلب خورشید، دریا و ماسه به این جزایر یک حالت رقابتی برای فعالیت‌های توریسم می‌دهند، این فعالیت‌ها در محیط‌های ساحلی مرکز شده‌اند و سبب تغییراتی در محیط طبیعی می‌شوند. همچنین قابل ذکر است که صنعت توریسم اغلب یکی از عمده ترین تولید کننده‌های ارز خارجی در این کشورهای کوچک است.

بنابراین تعجبی ندارد که دولت این کشورها با ارتقای کمپهای و امکانات توریستی و بخش‌های هوا و دریا سعی در افزایش جذب توریست به جزایرشان دارند.

## اکوتوریسم و توسعه پایدار

اکوتوریسم نه یک ترند و یا تبلیغ بازاریابی، بلکه ابزاری جهت توسعه پایدار است. دستیابی به اکوتوریسم حقیقی، با معیارها و شاخصهای واقعی آن، چالشی بزرگ و اقدامی پرزمخت ولی بسیار با ارزش است، زیرا زمانی که به آن دست می‌یابیم، جامعه و محیط زیست، هر دو از آن بهره‌مند می‌شوند. اگر چه طرح و رواج کلمه «اکوتوریسم» به دهه‌های اخیر بر می‌گردد، اما به هدفی باز می‌گردد که برای بیش از دو دهه موسسات، نهادها، آژانس‌های دولتی و سازمان‌های غیر دولتی و جوامع مختلف به دنبال آن بودند. اکوتوریسم، بخشی در حال گسترش از بازار بزرگ توریسم، بر بنای طبیعت است. چگونگی رفتار توریستها، نقش تعین کننده‌ای در کیفیت جوامع و محیط زیستهای طبیعی چون جوامع بومی روستایی و محیط‌های بکر و دست نخورده ای مانند آبسنگهای مرجانی و جنگلهای بارانی که اغلب اکوتوریست‌ها می‌خواهند از آن‌ها بازدید کنند اینها می‌کند (شاهنده، ۱۳۸۰: ۴۹). توسعه پایدار بر اساس نیازهای انسانی و مناسب با ظرفیت‌های محیطی در بعد زمان اتفاق می‌افتد و پایداری آن در محکم بودن استخوان بندی نیست، بلکه در انعطاف پذیری و سیستماتیک بودن و تلفیق آن با اکوسیستم است که در کنارش باید به اکوسیستمهای انسانی هم توجه شود در نهایت این هماهنگی‌ها به پایداری در خوربودن و ماندگار بودن خواهد رسید، پس اکوتوریسم دارای ظرفیت است که طبق آن برنامه ریزی می‌شود (هاشمی، ۱۳۸۰: ۵). هر نوع فعالیت انسانی وابسته به منابع اکولوژیکی پایدار نمی‌ماند مگر اینکه به درستی برنامه ریزی و سازماندهی شود، چرا که اگر از منابع تجدیدناپذیر جهت تولید سالانه

بهره‌برداری شود پایداری آن به خطر می‌افتد. مسئله دیگر این است که گسترش شهرنشینی، از عوامل شکل گیری و تکامل اکوتوریسم (و در شکل عامتری توریسم) می‌باشد. ازدحام و تراکم جمعیت در شهرها ازدحام وسیله نقلیه، شلوغی و سرو صدای ناشی از آن، هوای آلوده شهربرگ مشکلات و محرومیتهای خاصی را برای شهروندان ایجاد کرده که آن‌ها را به فرار از شهر وادار می‌نماید و به تبع شرایط اقتصادی، اجتماعی خانواده‌ها، حرکت انسان‌ها از نقاط دوردست جهت تفریح و گذران اوقات فراغت صورت می‌گیرد (باغبان جلوه‌دار، ۱۳۸۰: ۵۱). شروع مباحث گردشگری پایدار در جوامع غربی مربوط به سالهای آغازین دهه ۱۹۷۰ می‌گردد. در گردشگری برنامه‌ریزی توسعه و عملیات باید جزوی از استراتژی توسعه و نویدبخش ثبات و پایداری برای یک ناحیه یا یک کشور باشد، برنامه ریزی توسعه و فعالیتهای صنعت جهانگردی باید همه جانبه و جامع، دربرگیرنده همه بخش‌ها باشد تا سازمان‌های مختلف دولتی، شرکتهای خصوصی و افراد بتوانند در آن شرکت کرده و از مزایای آن بهره گیرند (منشی زاده، ۱۳۸۴: ۱۵۲). اکوتوریسم در بردارنده انواع فعالیتهای گردشگری در محیط‌های طبیعی و فرهنگی است به گونه‌ای که در بسترها جغرافیایی، گردشگران می‌توانند به مناطق دارای جاذبه‌هایی که شامل کوهستان، بیابان، نواحی ساحلی، جزایر و... است مسافرت کنند و مدتی با ساکنین نواحی گردشگرپذیر زندگی کنند تا با آداب و رسوم و شیوه‌های زندگی آن‌ها آشنا شوند. اکوتوریسم این توان را دارد که با جذب گردشگر، زمینه را برای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع بومی فراهم نماید و باعث بالا رفتن سطح رفاه عمومی جامعه شود بدون

بخش نیست و جغرافیا از طریق گردشگری بر غنای خویش می‌افزاید؛ دلیل این امر این است که بسیاری از گردشگران جغرافیای گذشته این سرزمین که آثار و نوشه‌های آن‌ها مکتب فکری و علمی جغرافیا را پی‌ریزی کرده‌اند گردشگرانی خستگی ناپذیر بوده‌اند (منشی زاده، ۱۳۸۴: ۱). مقدسی جغرافیدان گفته است که جغرافیا علمی نیست که بتوان از طریق کتاب خواندن در گوشه کتابخانه‌ها به کسب آن نایل آمد، بلکه باید تن به گردشگری و مشاهده طبیعت و درگیر شدن با پدیده‌ها به صورت مستقیم در اقصی نقاط جهان داد. ارتباط کارکرده بین جغرافیا و اکوتوریسم به دلیل این است که اکوتوریسم فعالیتی پویا و زنده و پیوسته در بستر طبیعت و با هدف حفاظت از محیط زیست و تعادل اکولوژیک می‌باشد و با هدف علم جغرافیا یعنی بررسی محیط طبیعی به عنوان جایگاه زندگی انسان همنواست، تحقق در مسئله وقت گذرانی و استفاده از تعطیلات جهت مسافرت به مکان‌های مذهبی، بازرگانی، تفریحی و بهداشتی و بررسی در عوامل مختلف طبیعی را به همراه دارد، اینجاست که دانش جغرافیا این وظیفه مهم را بر عهده دارد چرا که میان وقت گذرانی انسان در هوای آزاد و محیط طبیعی او رابطه مثبتی وجود دارد و جلوه‌های طبیعی خاص، تفریحات و امکانات ویژه‌ای خلق می‌کند که با امکانات توریستی نواحی دیگر متفاوت است.

### برنامه ریزی استراتژیک گردشگری

برنامه ریزی استراتژیک شامل هدف گذاری و اجرای برنامه است؛ در این برنامه ریزی به کترول رویدادهای غیرمنتظره مانند خدادهای طبیعی از قبیل سیل، بهمن، زلزله، آتشسوزی، بیماریهای واگیردار از جمله سل، وبا، ایدز و سارس و ... ناامنی‌ها و تنشی‌های سیاسی مانند جنگ، ترور، درگیری‌های قبیله‌ای تأکید می‌شود در این نوع

اینکه کوچکترین تخریب را در محیط زیست به همراه داشته باشد، برای رسیدن به پایداری در اکوتوریسم در گیرکردن جمعیت‌های بومی در مدیریت اکوتوریسم و حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی اجتناب ناپذیر است، در زمینه اکوتوریسم بایست توجه کافی به استانداردهای زیست محیطی اعمال شود؛ این مسئله نه تنها در مناطق حفاظت شده بایستی در نظر گرفته شود بلکه در طرح ریزی همه فعالیت‌ها و برنامه‌های مدیریتی و توسعه‌ای نیز باید مورد توجه قرار گیرد. توسعه اکوتوریسم در یک چارچوب برنامه‌ریزی شده مدون و معقول که تضمین کننده مشارکت جوامع میزان و حفظ منابعی باشد که اکوتوریسم به آن‌ها وابسته است، کاملاً ضروری است و «مکان‌های متراکم جهانگردی» از آلدگی‌های زیست محیطی کاسته و سرانه‌های زیرساختها را کاهش می‌دهند. مشارکت محلی برای تضمین توسعه پایدار اکوتوریسم دارای اهمیتی غیرقابل انکار است. علیرغم اینکه جوامع محلی نقشی کلیدی در توسعه پایدار اکوتوریسم ایفا می‌کنند، دلالت سایر بازیگران از جمله دولتها محلی، منطقه‌ای و ملی، گردانندگان تور و موسسات آموزشی و تحقیقاتی باید از نظر دور نگه داشته شود (کنفرانس بین‌المللی اکوتوریسم، ۱۳۸۰: ۱۶). در صورت برنامه‌ریزی درست، اکوتوریسم بدون آسیب به محیط زیست زمینه را برای اشتغال مردم شهر فراهم کرده در ضمن درآمدی را عاید منطقه می‌نماید و منجر به ترقی، رفاه، آسایش و تعالی شهرهوندان می‌شود.

### اکوتوریسم و جغرافیا

گردشگری و جغرافیا را باید لازم و ملزم هم دانست، چون گردشگری بدون اطلاعات قبلی جغرافیایی لذت

برنامه‌ریزی بر حل مسائل مقطوعی تأکید دارد و از جامعیت کمتر برخوردار است، در برنامه‌ریزی استراتژیک شناسایی و تدوین اهداف انعطاف پذیر از اهمیت خاصی برخوردار است (قادری، ۱۳۸۳: ۴۱). اما در برنامه‌ریزی فرایندی، جریان مداوم است و در آن کترول به عنوان شاخص نمایی است که جهت صحیح کار را نشان می‌دهد و اگر برنامه مطابق با اصول پیش نزود توسط کترول اصلاح می‌شود، در سیستم برنامه‌ریزی فرایندی در دوره‌های مختلف اجرای برنامه کترول و میزان پیشرفت یا تعویق فعالیتها و علل آن مورد بررسی قرار می‌گیرد، اگر پدیده اکوتوریسم سازمان یافته نباشد و بدون برنامه ریزی انسجام یافته به رشد خود ادامه دهد چه بسا مشکلات عظیم و جبران ناپذیری را در زمینه‌های زیست محیطی، اجتماعی، اقتصادی و حتی روانی به وجود آورد، بنابراین هم پیوندی و سازماندهی منابع اکوتوریسم به منظور هدایت جریان‌های اکوتوریستی به نحو مطلوب ضروری است (همان منبع: ۲۷).

## ویژگی‌های جغرافیای طبیعی و انسانی جزیره قسم

جزیره قشم بخشی ازیک چین خورده‌گی (تاقدیس) می‌باشد که سر از آب بیرون آورده است. و در اثر فرسایش دینامیکی چشم اندازهای ژئومورفیک متنوعی در آن ظاهر گشته است، جزیره قشم از کوههای آهکی که اغلب دارای دیوارهای عمودی هستند احاطه شده است. سواحل جزیره قشم مرتفع و دندانک دار هستند؛ در شمال جزیره قشم دماغه‌های لافت و باسیudo و در جنوب آن دماغه لارستان دیده می‌شود. شکل غالب ارتفاعات جزیره را ناهمواریهای تپه ماهوری تشکیل می‌دهد، در این جزیره رودخانه وجود ندارد و جزو مدندریا روی سواحل جزیره محسوس است. مهم‌ترین



نقشه شماره ۱. موقعیت جزیره قشم.

از طرفی باید واقعیتی به نام پتانسیل منطقه آزاد قشم را به این جاذبه‌ها افزود که خود به عنوان یک جاذبه قوی در جذب توریست به حساب می‌آید. طبیعاً کسی که برای خرید وارد قشم می‌شود خود را از دیدن جاذبه‌های زیبای قشم محروم نمی‌کند. این طرز فکر برابر است با ماندن در جزیره و صرف هزینه که خود امروزه یکی از بزرگ‌ترین اهداف در جذب توریست است.

#### جدول شماره ۲. مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری در جزیره قشم

مکان جاذبه	نوع جاذبه گردشگری	مؤلفه
قشم	غارخیس	طبیعی
پندرلافت	چاهای طلا	
روستای چاهو غربی	تنگه چاهو	
روستای سلخ	غارها و کوه‌های نمک	
روستای طبل	جنگل حرا	
روستای تم سنتی	درخت لوز (اجیر معابد)	
پندرلافت	درخت مقدس	
قشم	درة ستاره‌های قشم	
کل حائمه قشم	سواحل زیبا	
سواحل جنوبی قشم	غروب خورشید	
جزیره قشم	قلعه پرتغالیها	تاریخی
روستایی پاسیدو	ساختمان قدیمی اولين گمری	
روستای طبل	آب انبار قدیمی	
قشم	پندر تاریخی لافت	
قشم	پندر تاریخی رجاه	
قشم	تادیس تاریخی امام قلی خان	
روستایی کوشه (دومین من بعد از ظهر اسلام)	مسجد شیخ برج	فرهنگی و مذهبی
پرگزگنین مسجد جزیره در روستای هله	مسجد قبا	
قشم	کارگاه محمد رفیع اشعری عود ساز و نوازنده برجسته	
قشم	مراسم حنایدان	
قشم	مراسم عید فطر	
قشم	مراسم آئینه بلواء	
قشم	مراسم آئینه رقص شمشیر	
قشم	مراسم تماشی شوشی	
پندر رفت	مراسم آئینه رزیف در عروسی ها	
قشم	صنایع دستی (گالابون سازی)	

#### تنگه‌های توسعه اکوتوریسم در روستاهای شهرهای جزیره قشم

نام	جمع	خانوار	زن	مرد	جمع
جمع کل شهرستان قشم	105,335	22,697	50,581	54,754	

جدول شماره ۱. تعداد کل خانوار و جمعیت ساکن در قشم.  
ماخذ: (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵).

#### سواحل

سواحل خلیج فارس موقعیت مطلوبی را به عنوان یک فرصت در جذب توریست برای جزیره قشم فراهم آورده است. در سواحل جنوبی کشور به ویژه در قشم و کیش مناسب بودن درجه حرارت در فصل سرد و مهیا بودن شرایط برای ورزش‌های آبی مانند قایق رانی، جت اسکی، اسکی روی آب و غواصی پتانسیل‌های نهفته برای توسعه فعالیت‌های گردشگری در این بخش از جاذبه‌های اکوتوریستی ایران بشمار می‌آید. طرح جامع منطقه آزاد قشم که در سال ۱۹۹۴ توسط مهندسان و معماران و اقتصاددانان (مشاور SWECO) تهیه شده تمام زمینه‌های توسعه جزیره را در ابعاد کشاورزی، صنعتی، حمل و نقل و... بررسی کرده است. توریسم هم یکی از زمینه‌هایی بوده که توسط این گروه بررسی شده است، از نظر این گروه جزیره قشم بزرگ‌ترین و مهم‌ترین جاذبه‌های طبیعی شامل دریا، ساحل، بیشه، غار، کوهستان، جنگل حرا با درختان مانگرو را دارد. به لحاظ فرهنگی قلعه تاریخی شهر قشم، مساجد و آب انبارها، آداب و رسوم و چندین دهکده زیبا بزرگ‌ترین جاذبه‌های فرهنگی جزیره را تشکیل می‌دهند (جدول شماره ۲).

جزیره قشم هم برای بومی‌های ساکن کشور های جنوب خلیج فارس و هم برای ایرانیان ساکن در عرضه‌های بالای کشور دارای یک پتانسیل بالقوه می‌باشد.

## الف) محدودیت‌های تأسیسات زیربنایی

اکوتوریسم نسبت به توریسم این برتری را دارد که اکوتوریسم نیاز چندانی به هتل‌های چند ستاره و کالاهای لوکس ندارد و اگر شرایط امنیتی در منطقه حکم‌فرما باشد می‌توانند شب را در آلاچیق یا کمپ و چادر در منطقه سپری نمایند، چون به قصد لذت از طبیعت قدم در این راه نهاده است، اما لازم است حداقل کمترین امکانات زیربنایی برای این گردشگران فراهم باشد، از محدودیت‌های زیربنایی، عدم وجود جاده‌های استاندارد برای دسترسی به اماکن وجاذبه‌های طبیعی است و از محدودیت‌های دیگر کمبود تأسیسات ورزشی آبی نظیر امکانات قایقرانی، اسکی روی آب و... است.

## ت) محدودیت‌های نیروی انسانی

اکوتوریسم فعالیتی است که بیشتر به نیروی انسانی برای توسعه نیازمند است، در سطح جزیره کمبود نیروی انسانی آموزش دیده در زمینه گردشگری وجود دارد، از آنجا که گردشگر با اولین برخورد ابراز رضایت خود را از مکان منتخب، در نظر می‌گیرد بنابراین بایستی افرادی متخصص در این زمینه استخدام کرد، البته این مشکل در اکثر نقاط کشور وجود دارد.

## ث) محدودیت‌های سیاسی

حوادث و بحران‌های سیاسی تأثیر زیادی بر فعالیت‌های اکوتوریستی دارد، زیرا این بحران‌ها به صورت مستقیم بر فعالیت‌های توریستی و اکوتوریستی تأثیر می‌گذارند و همچنین در زمینه اکوتوریسم باید سیاست روش و مشخصی در نظر گرفته شود و کلیه عوامل راحتی و آسایش برای اکوتوریستها در نظر گرفته شود، طوری که این سیاستها بتوانند در ذهن مسئولین و مردم یک ایده مناسب جهت خدمات رسانی و برخورد با اکوتوریستها ایجاد کند، متأسفانه در کشور ایران مسأله قومیت تأثیر نامطلوبی بر سفرهای گردشگری داخلی گذاشته است.

## ب) محدودیت‌های سرمایه‌گذاری

سرمایه‌گذاری در هر فعالیتی اساس ترقی و پیشرفت آن است، در بخش اکوتوریسم سرمایه‌گذاری‌های دولتی و خصوصی به کندی صورت می‌گیرد که علت آن نیز عدم آشنایی آن‌ها از این فعالیت و بازده سرمایه‌ای که در آنجا به کار گرفته شده است، زیرا شرایطی بر این فعالیت حکم‌فرماست که اولاً تضمینی برای سرمایه‌گذاری وجود ندارد و ثانیاً یک سری محدودیتهایی از سوی سایر ارگان‌ها و نهادها در این زمینه مشهود است که ضریب رسیک را بالا برده است. با توجه به اکوسیستم حساس جزیره قشم، وسعت زیاد آن به عنوان بزرگ‌ترین جزیره ایرانی، موقعیت آن به عنوان یک جزیره پیامدهای مشهود و بالقوه توسعه‌های آتی انجام شده در سالهای اخیر وجود منطقه آزاد تجاری و نیز نزدیکی به مرکز استان هرمزگان به عنوان اولین خشکی در دسترس انجام هر گونه توسعه سرمایه‌گذاری مخصوصاً خصوصی در آن نیازمند بررسی دقیق منطقه و در نظر گرفتن توان اکولوژیکی، در کنار توان اقتصادی-اجتماعی است.

برخی از جزایر بزرگ شهرستان قشم از قبیل سردهخانه، یخ سازی و.... در جزیره، کمبود تأسیسات و تجهیزات زیربنایی در برخی از جزایر شهرستان، فقدان ارتباط منظم و مستمر برخی از جزایر بندرعباس و قشم. از لحاظ گونه‌های پستانداران، دوزیستان، خندگان و پرندگان جزیره قسم دارای ویژگی خاص می‌باشد که از لحاظ زیستگاهی، نقاط حساس و جالب توجهی را به وجود آورده است و به علت حساسیت زیست محیطی حاکم برآن هر گونه توسعه باستی بسیار محتاطانه و با مطالعات اکولوژیکی انجام شود. بخشی از جزیره به عنوان ذخیره‌گاه زیست کره جنگلهای حرا تحت نظرارت و حفاظت ملی وجهانی قرار دارد. همچنین از لحاظ زمین شناسی جزیره دارای ساختار آهکی است که در مکان‌های مختلف دارای بالازدگی‌های نمکی است. وجود گنبدهای نمکی، جنس انحلال سنگ مادر، فرسایش شدید، بارشهای فصلی و هزار دره هاف هر گونه توسعه را مستلزم توجه به عوامل زیست محیطی مؤثر بر این فرایندها می‌نماید. همین امر البته در کنار ویژگی فوق توان جزیره را برای جلب گردشگر افزایش می‌دهد (اکوتوریسم، ژئوتوریسم و طبیعت‌گردی). در مورد مطالعات اقلیمی باید گفت که یکی از آزاده‌های ترین شرایط اقلیمی در سواحل شمالی و جزایر خلیج فارس و دریای عمان در این جزیره حاکم است و این معضل ناشی از عوامل ارتفاع موجود کم از سطح دریا، نزدیکی به دریا و عرض جغرافیایی پایین می‌باشد.

### نتیجه گیری و پیشنهادها

یکی از گامهای اساسی در جهت ارتقای توسعه هر کشوری استفاده بهینه از کلیه منابع آن با مدیریت علمی است. روند کنونی توسعه گردشگری در سطح جهان ایجاب می‌کند که از تمامی امکانات و منابع طبیعی در

### (ج) محدودیت‌های برنامه‌ریزی

در این زمینه ضروری است که یک برنامه‌ریزی جامع، سیستماتیک و انعطاف‌پذیر تدوین شود، طوری که برنامه‌های دیگر مرتبط با برنامه‌ریزی اکوتوریسم، با این برنامه تنظیم و تدوین شوند و مشارکت مردمی نیز باید در نظر گرفته شود و از برنامه‌ریزی متمرکز که برنامه‌ای انعطاف ناپذیر است اجتناب شود؛ در این برنامه‌ریزی نباید تنها برای مناطق خاصی برنامه‌ریزی کرد، زیرا این عمل باعث فشار آمدن به آن مناطق خواهد شد و تعادل منطقه‌ای را بر هم خواهد زد و موجب رشد مناطق خاص شده و مغایر با عدالت اجتماعی است.

### چالش‌های اساسی فرا روی روستاهای شهرهای جزیره قشم

**محیط طبیعی:** بالا بودن رطوبت و شرجی بودن، وجود طوفان‌های دریایی (فصلی و دوره‌ای) در برخی از جزایر، کمبود آب شیرین برای مصارف آشامیدنی و کشاورزی، شوری زمین و نامناسب بودن بخش اعظم خاک منطقه، خوردگی مصالح اینیه و تأسیسات به لحاظ شرایط اقلیمی، ضعف ارتباطات بین جزایر و ساحل کشور، پایین بودن میزان نزولات جوی و رگباری بودن، واقع شدن برخی جزایر بر روی خط زلزله.

**محیط اقتصادی و اجتماعی:** سنتی بودن شیوه صید در جزیره و پایین بودن میزان بازدهی آن، عدم پیوستگی بین بعضی از جزایر وایزوله بودن آن، فقدان اسکله مرجع سنگی برای بهره گیری شناورها در برخی جزایر، ضعف شبکه ارتباطی درون برخی از جزایر قشم، مهاجرت ساکنین برخی از جزایر شهرستان قشم به کشورهای عربی خلیج فارس، رکود فعالیتهای اقتصادی مولد در برخی از جزایر از قبیل صیدو.... در قبال رواج فعالیت‌های قاچاق و کاذب، فقدان تأسیسات شیلاتی در

جهت کسب منافع بیشتر استفاده شود و هیچ مانعی در مقابل این بهره اقتصادی قابل توجیه نیست. برای توسعه گردشگری و قرار گرفتن در ردیف قطب‌های گردشگری منطقه و جهان در مرحله نخست باید نگرش مردم و دولت به این صنعت تغییر یابد و سپس برای تأمین امکانات و زیرساخت‌ها و همچنین پیاده‌سازی یک الگوی موفق گردشگری در کشور گام برداشت. مسلماً نبود امکانات و تأسیسات مورد نیاز گردشگر از جمله امکانات اقامتی، وسایل حمل و نقل دریایی و شهری مناسب، مجتمع‌های رفاهی تفریحی دریایی در سواحل زیبای خلیج فارس، عدم اطلاع رسانی و معرفی کافی محیط و... می‌تواند مانع جذب توریست و ازدست رفتن فرصت مناسب بهره برداری از منابع گردد.

گردشگری جزایر منبع با ارزش اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد است و می‌تواند وسیله مهمی برای توسعه اجتماعی - اقتصادی جوامع باشد و در بسیاری از کشورها با سیاستهای محلی در ارتباط است و غالباً وسیله‌ای در جهت حمایت از محیط زیست و فرهنگ جزایر می‌باشد. بنابراین می‌تواند نقش مهمی در توسعه و حفظ جزایر داشته باشد. جزیره قشم با توجه به جزیره بودن آن و حضور ذخیره‌گاه زیست کره و تمایل اکوتوریسم در آنجا کاملاً قابل بهره برداری برای رسیدن به توسعه پایدار در حقیقت یک فرصت و مزیت نسیبی برای قسم محسوب می‌گردد و همچنین قشم با داشتن تنوع فراوان گردشگری می‌تواند به عنوان قطب مهم گردشگری کشور با برنامه‌ریزی دقیق مورد بهره برداری کلان اقتصادی قرار گیرد. در نتیجه توسعه روستاهای شهرهای جزیره قشم از حساسیت خاصی در همه ابعاد اکولوژیک، اقتصادی و سیاسی برخوردار است. این جزیره بزرگترین جزیره ایرانی خلیج فارس است که نزدیکترین آنان به ساحل نیز می‌باشد. توسعه پایدار

جزیره با توجه به ماهیت جزیره‌ای بودن آن از نظر اکولوژیکی و حضور اکوسیستم‌های خاصی چون جزایر مرجانی، جنگلهای حرا و اراضی خاص و وسیع داخلی آن در کنار روند نابسامان توسعه گذشته اش و طرح‌های توسعه جاه طلبانه‌ای که برای این منطقه آزاد پیش‌بینی شده است مستلزم دقت خاصی خواهد بود، که باید حتماً بر شناخت دقیق وضعیت موجود از همه نظر، برنامه‌ریزی آمایشی و مدیریتی مستمر از نظر محیط زیست مبتنی باشد. بنابراین باید به گردشگری درآمدهای در جزیره قشم اندیشید. اما این گردشگری باید در ضمن از نظر زیست محیطی پایدار و از نظر اجتماعی باید عادلانه باشد. درنتیجه توسعه اکوتوریسم جزیره قشم فقط وقتی پایدار خواهد بود که به صورتی اصولی و متفکرانه با شرایط محلی جزیره منطبق گردد. حال پیشنهادهایی را برای توسعه اکوتوریسم قشم می‌توان در نظر گرفت:

#### الف) نیروی انسانی

۱- تربیت نیروی انسانی در زمینه اکوتوریسم و بالا بردن سطح تحصیلات آن‌ها ۲- نظارت مستقیم دولت و نهادهای وابسته به افرادی که در زمینه اکوتوریسم شاغل هستند که با سودجویی خود زمینه را برای این حرفه فراهم می‌نمایند. ۳- در کنار جاذبه‌های اکوتوریستی باید از کارشناسانی که در این زمینه آموزش دیده‌اند و به زبان‌های زنده دنیا مسلط هستند، استفاده کرد.

#### ب) مدیریت

۱- سپردن امور گردشگری به مردم (بخش خصوصی)، با نظارت و همکاری دولت بر کارها. ۲- ایجاد چارت سازمانی برای کارکنان بخش گردشگری در جزیره. ۳- تبیین سیاستهای توسعه پایدار گردشگری. ۴- لازمه توسعه گردشگری دارا بودن پشتونه‌مدیریت علمی است

اکوتوریسم به منظور دستیابی به استانداردها و کیفیت لازم اتخاذ گردد.

#### ج) تبلیغات و بازاریابی

۱- ارائه کتابها، نقشه‌ها و بروشورها در مورد منطقه و اماکن گردشگری جزیره با اطلاعات کامل که به صورت راهنمای عمل نمایند. ۲- برگزاری همایش‌ها و نشست‌ها در جهت معرفی پتانسیل‌های متنوعی که در زمینه گردشگری جزایر در جزیره قشم وجود دارد.

#### ح) سرمایه‌گذاری

۱- جلب مشارکت بخش خصوصی در زمینه سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری جزیره. ۲- تصویب قوانینی که به موجب آن بخش خصوصی که در زمینه ایجاد تأسیسات و تسهیلات و... در زمینه گردشگری جزیره فعالیت می‌نماید، در صورت نیاز از چتر حمایتی دولت برخوردار شود. ۳- جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی برای توسعه فعالیت گردشگری منطقه و جزیره با عقد قرارداد و شرایط ویژه.

#### خ) توسعه پایدار

بنابراین به منظور برنامه ریزی توسعه پایدار جزیره ذکر چند نکته الزامی است که توجه به آن‌ها اهمیت زیادی دارد:

۱- وجود مناطق زلزله خیز در جزیره، لزوم مدیریت ساخت و ساز و مطالعه قبل از هر گونه توسعه را دو چندان می‌سازد. ۲- توجه به اقلیم در مقوله توسعه شهری و توریسم از اهمیت به سزاوی برخوردار است. نوع ساخت و ساز وجهت قرارگیری تأسیسات و ساختمان‌ها بایستی با توجه به زیر اقلیم‌های تهیه شده از منطقه

که با واقعیت‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مطابقت داشته باشد. ۵- پیش‌بینی قوانین و مقررات برای جلوگیری از تجاوزات و تملک عرصه‌های منابع ملی و تدابیر لازم برای بیمه گردشگران و تضمین این‌ها.

#### پ) برنامه ریزی

۱- ایجاد یک بانک اطلاعاتی برای گرفتن آمار دقیق از گردشگران تا برنامه ریزی درست انجام گیرد. ۲- در برنامه ریزی اصل بر مشارکت افراد جامعه قرار گیرد. ۳- ممانعت از قطبی شدن یک یا چند منبع اکوتوریستی که موجب واردآمدن فشار فراینده به آن‌ها شده و موجودیت آن را با هویت تقریجی و تفریحی به خطر اندازد. ۴- شناخت خصوصیات مناطق گردشگری به صورت اماکنی که دایر است و آن‌هایی که بالقوه این پتانسیل را دارا هستند.

#### ت) تأسیسات و تجهیزات

۱- در نظر گرفتن پارکینگ‌های اتومبیل در اماکن گردشگری و تفریحی جزیره. ۲- توجه به تسهیلات رفاهی گردشگری در فاصله‌ای نزدیک و قابل قبول به محل گردشگری و در عین حال توجه به مسئله حفاظت از محیط زیست و در نظر گرفتن ملاحظات اکولوژیکی جزیره. ۳- ایجاد شرایطی جهت انتقال آسان وسایل نقلیه و تأسیس پارکینگ‌های عمومی جهت رفاه مراکز گردشگران، بخصوص در شهر قشم که بیشتر مراکز خرید در آن قرار دارد. ۴- بررسی و ارزیابی تسهیلات اقامتی و پذیرایی موجود در جزیره.

#### ث) قوانین

۱- قوانین و مقررات مربوط به اخذ ویزا بایستی مورد ارزیابی مجدد قرار گیرد. ۲- چارچوب قانونی برای

## منابع

- ۸- کنفرانس مقدماتی برای سال بین‌المللی اکوتوریسم، ۲۰۰۲ توسعه پایدار و مدیریت اکوتوریسم در قاره امریکا، نشریه موج سبز
- ۹- مرکز آمار ایران ، آمار مربوط به سرشماری سال ۱۳۸۵، استان هرمزگان، ۱۳۸۵.
- ۱۰- منشی زاده، رحمت الله؛ اندر مقوله گردشگری ، پیام مؤلف، تهران، ۱۳۸۴.
- 11- Blangy, Sylvie; Mehta, Hitesh (2006), Ecotourism and ecological restoration, Journal for Nature Conservation 14 (2006) 233—236
- 12- Elsasser, H.; Wachter, D.; Denzler, S.; Frösch, R.; Abegg, B.: Nachhaltigkeit im Tourismus, in: Becker, C. (Pub.) (1995)Ansätze für eine nachhaltige Regionalentwicklung mit
- 13- Tsaur, Sheng-Hshiung; Lin Yu-Chiang; Lin Jo-Hui (2006), Evaluating ecotourism sustainability from the integrated perspective of resource, community and tourism, Journal of Tourism Management 27 (2006) 640–653
- 14-University of Dortmund (2000) Sustainable Regional Development for Tourism in County Donegal, Republic of Ireland, Faculty of Spatial Planning.
- 15-Weaver, David B; Lawton Laura J (2007), twenty years on: The state of contemporary ecotourism research, Journal of Tourism Management 28 (2007) 1168–1179

- ۱- ابوالحسنی نژاد، بیژن؛ قابلیت و محدودیت‌های اقلیمی صنعت گردشگری در شهر رامسر و تنکابن، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، ۱۳۸۲.
- ۲- امانی، منوچهر؛ روستا زیستی در ایران(ارائه راهبردها- سیاستها)، موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، تهران، ۱۳۸۵.
- ۳- باغبان جلوه‌دار زاده، علی؛ صنعت توریسم و راههای توسعه آن در منطقه شمال با تأکید بر بابلسر، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تبریز، ۱۳۸۰.
- ۴- جمشیدی، مژگان؛ سرمایه‌های فراموش شده، گفتگو با دکتر محمد تقی رهنما بی اسد دانشگاه تهران، روزنامه همشهری، ۱۳۸۰.
- ۵- شارپلی، ریچارد جولیا؛ گردشگری روستایی، ترجمه رحمت الله منشی زاده و فاطمه نصیری، نشر منشی، ۱۳۸۰.
- ۶- شاهنده، بهزاد؛ اکوتوریسم تنها طبیعت‌گردی نیست، نشریه سفر، ۱۳۸۰.
- ۷- قادری زاهد؛ اصول برنامه ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، ۱۳۸۳.